

LÄR OM KÄRNVAPEN

Partiella provstoppsavtalet

Redan 1958 försökte man få till stånd ett avtal för att reglera provsprängningar av kärnvapen. Inledningsvis utfäste sig USA och Storbritannien att göra ett ettårigt uppehåll i sina provsprängningar, och Sovjetunionen anslöt sig några dagar senare. Detta första försök föll samman 1961 på grund av politiska spänningar och den militära utvecklingen. Sovjetunionen återupptog sina provsprängningar, tätt följda av USA.¹ Människor runtom i världen började dock inse riskerna med radioaktiv strålning från kärnvapenproverna och pressen ökade på kärnvapenstaterna att göra någonting åt problemet. 1963 förhandlade Sovjetunionen, USA och Storbritannien fram det partiella provsprängningsavtalet (PTBT) som förbjöd kärnvapenprovsprängningar i atmosfären, i rymden och under vatten. Frankrike och Kina gick inte med i avtalet.

Problemet med PTBT var att det inte förbjöd underjordiska provsprängningar och utveckling av nya typer av kärnvapen. Även underjordiska sprängningar kan ge upphov till att radioaktivt nedfall sprids, i och med att provsprängningarna ofta spränger hål på jordskorpan och radioaktivt ämne sprids i luften. Inte heller reglerade PTBT minskningar i de kärnvapenarsenaler som redan fanns i världen. Faktum är att kärnvapenstaterna ökade takten på sina provsprängningar efter 1963 och kärnvapenarsenalerna fördubblades mellan 1963 och 1970.²

Fullständiga provstoppsavtalet

För att förbjuda alla former av kärnvapenprovsprängningar behövdes ett starkare avtal än det partiella provstoppsavtalet. Och för att komma tillrätta med kärnvapenstaternas utvecklande av nya kärnvapen och motverka risken att nya stater producerar egna kärnvapen är ett sådant kraftigare avtal nödvändigt. 1996 antog FN det fullständiga provstoppsavtalet (CTBT) som hade förhandlats fram i nedrustningskonferensen i Genève. CTBT förbjuder alla former av kärnvapenprovsprängningar, inklusive provsprängningar för fredliga syften, men förbjuder inte kärnvapentester med andra metoder (se subkritiska tester). Ett internationellt övervakningssystem, IMS (International Monitoring System), kommer att kontrollera att inga otillåtna kärnsprängningar sker.³ Inspektioner av kärnanläggningar ska också kunna utföras med kort varsel.

För att träda ikraft och bli en del av internationell lag måste CTBT undertecknas och ratificeras av alla 44 länder i världen som har kärnreaktorer. Idag (mars 2008) har tre sådana länder: Indien, Pakistan och Nordkorea, inte ens undertecknat avtalet, medan ytterligare nio (Kina, Nordkorea, Egypten, Indien, Indonesien, Iran, Israel, Pakistan, USA) inte har ratificerat. Sammanlagt 178 av världens ca 195 länder har undertecknat avtalet och 144 ratificerat det.⁴

Underteckna	När ett internationellt avtal förhandlas fram, är det oftast representanter för respektive lands regering som deltar i förhandlingarna. Vanligen är det tjänstemän från ländernas utrikesdepartement som med stöd av olika experter tar fram detaljerna kring avtalet. Det är inte ovanligt att denna process tar flera år. Avtalet brukar sedan undertecknas av regeringschefen eller en minister från respektive land, för att tydliggöra att förhandlingarna är klara och att en överenskommelse har nåtts. Det normala är dock att ett lands regering bara har befogenhet att förhandla för sitt land, inte att slutligt godkänna ett avtal.
Ratificera	Rätten att ratificera avtal finns normalt hos riksdagen/parlamentet i respektive land. Det är riksdagens godkännande som innebär landets ratificering av ett avtal. Eftersom de folkvalda parlamenten anses "stå över" regeringarna, finns det inget som tvingar ett parlament att godkänna ett avtal som landets regering förhandlat fram. Därför förekommer det att länder inte ratificerar ett avtal som de varit med och förhandlat fram.

Ruta: vad betyder det att underteckna och ratificera?

Det tycks vara svårt att övertala de nio länder som måste ratificera avtalet för att det ska träda i kraft att göra så. Men även om inte CTBT kommer att träda i kraft inom en snar framtid så tycks det ändå finnas en enighet bland världens länder om att kärnvapenprovsprängningarna ska upphöra. Kärnvapenstaternas uttalade moratorium (provsprängningsuppehåll) är exempel på denna enighet.

På översynskonferensen av icke-spridningsavtalet NPT år 2000 fattades också ett beslut om att inga kärnexplosioner skall genomföras i väntan på att 1996 års provstoppsavtal skall träda ikraft, en princip som även Indien och Pakistan tycks ansluta sig till. Efter Indiens och Pakistans provsprängningar i maj 1998 utropade sig dessa stater omedelbart till kärnvapenmakter, men på konferensen 2000 slogs det fast att proven ingalunda berättigar dem till en sådan status eller annan särställning. De båda länderna uppmanades, liksom den tredje tröskelstaten Israel, att omedelbart och villkorslöst ansluta sig till NPT som icke-kärnvapenstater och därmed lägga alla kärnvapenplaner på hyllan.

Oavsett om alla länder uttalar provsprängningsmoratorium är det ändå av största vikt att CTBT verkligen träder ikraft. Med avtalet blir åtagandet att inte provspränga

juridiskt bindande för alla länder, istället för att bara vara en fråga om staternas egna beslut om uppehåll. CTBT anses vara ett nödvändigt steg mot kärnvapenedrustning och ickespridning av kärnvapen, eftersom avtalet i princip förhindrar utvecklingen av nya kärnvapen. Avtalet strävar också efter att stoppa den kvalitativa kapprustningen, där kärnvapenstaterna kanske inte ökar sina arsenaler i antal, men däremot i finesser och kapacitet. CTBT förbjuder inte forskning kring kärnvapen, men det är svårt att utveckla nya kärnvapen utan att provspränga.

USA är en av de stater som måste ratificera CTBT innan det kan träda ikraft. Dåvarande president Bill Clinton undertecknade avtalet 1996, men amerikanska senaten röstade emot avtalet 1999. President George W Bush har uttalat önskan om att även dra tillbaka landets underskrift av CTBT, men bör enligt senatens förordningar inte göra det utan senatens medgivande, så underskriften kvarstår.⁵ I en översyn av landets kärnvapenpolitik som gjordes i USA 2002 – Nuclear Posture Review – fanns rekommendationer om att USA inte heller i fortsättningen ska ratificera CTBT, men att USA:s moratorium om provsprängningar ska behållas. USA får på så sätt frihet att själv bestämma om provsprängningar ska återupptas eller inte. Översynen rekommenderade också att tiden som behövs för att förbereda en kärnvapenprovsprängning bör förkortas från två-tre år till maximalt 12 månader.⁶ En ny översyn med rekommendationer för den mest lämpliga kärnvapenstrategin ska lämnas till kongressen och Bushadministrationen i december 2008.⁷

Comprehensive Test Ban Treaty Organisation (CTBTO)

För att kontrollera avtalets efterlevnad från medlemsstaternas sida etablerar avtalet en organisation: Comprehensive Test Ban Treaty Organisation (CTBTO). En förberedande kommission för denna organisation jobbar nu för att underlätta för att avtalet ska träda ikraft så snart som möjligt, och för att det globala övervakningssystemet IMS ska fungera problemfritt när avtalet väl blir internationell

lag. Den förberedande kommissionen ägnar ca 80 % av sin tid på att skapa ett internationellt kontrollsystem för avtalets efterlevnad. Kontrollsystemet består av det internationella övervakningssystemet IMS, av inspektioner med kort notis på kärnteknologiska anläggningar, och förtroendebyggande åtgärder mellan stater.

Det internationella övervakningssystemet IMS har 321 bevakningsstationer och 16 laboratorier runtom i världen som håller koll på om något land utför kärnvapenprovsprängningar. Med hjälp av seismologiska mätinstrument, hydroakustik och infraljud ska man kunna kontrollera under jorden, under vatten och i atmosfären. De 16 laboratorierna har en modern teknik som kan uppfånga signaler om radioaktivt utsläpp från provsprängningar.

CTBTO kan inte agera fullt ut innan avtalet träder ikraft, men det internationella övervakningssystemet är redan i användning. Över 200 bevakningsstationer sänder idag in viktig information för att bevaka seismiska händelser (jordbävningar, tsunami etc.) och kunna avgöra om dessa är kärnvapenexplosioner.⁸

---

¹ Federation of American Scientists <http://www.fas.org/nuke/control/ctbt/chron1.htm>

² Nuclear Files <http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/issues/testing/introduction.htm>

³ Ibid

⁴ Comprehensive Test Ban Treaty Organisation <http://www.ctbto.org/>

⁵ Roberg, Jeffrey L. "The Importance of International Treaties. Is Ratification Necessary". World Affairs, 2007, Vol. 169 nr 4, s 184.

⁶ Global Security <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm>

⁷ Scully, Megan. CongressDaily, 11 augusti, 2007, s. 6

⁸ Comprehensive Test Ban Treaty Organisation <http://www.ctbto.org/>